

DE GEZONKEN PONT VAN HEKENDORP

J.W. de Ridder

Inleiding

Op 8 december aanstaande is het zeventig jaar geleden dat in Hekendorp een verschrikkelijke ramp plaatsvond. 's Avonds even voor zeven uur zonk daar een veerpont met achtentwintig opvarenden waarvan er zeven de ramp niet overleefd hebben. Uiteraard is aan dit gebeuren de nodige aandacht besteed. De *Goudsche Courant* van 10 december 1923 gaf een vrij nauwkeurig verslag van de gebeurtenissen op die verschrikkelijke zaterdagavond. Op 12 december volgde een verslag van de begrafenis van één der slachtoffers in Haastrecht en de dag daarna dat van de begrafenis van de andere zes in Oudewater. Op 12 december 1923 bracht ook *De Courant - Het Nieuws van de Dag* een artikel met onder andere een foto van zes van de zeven slachtoffers en op 19 december 1923 stond in het toen nog verschijnende weekblad de *Katholieke Illustratie* een paginagroot artikel met zes foto's waaronder twee van de begravingen te Oudewater.

Tien jaar geleden, op zaterdag 3 december 1983 besteedde de *Goudsche Courant* een herdenkingsartikel aan de ramp en in 1984 memoreerde de Cor van Someren in *Het Hollandsche-IJssel* boek het ongeluk met de kloosterpont. Tenslotte verscheen er in het *Kerkvenstertje*, het parochieblad van de parochie van de St. Gabriëlkerk te Haastrecht, van juli 1992 een artikel ter gelegenheid van het feit dat de pont, na bijna zeventig jaar, 'uit de vaart' genomen werd vanwege de opening van een brug te Hekendorp.

Er waren, zoals uit bovenstaande valt af te lezen, eenentwintig overlevenden. Twee van hen, te weten mevrouw A.G. van Schaik en mevrouw J. de Jong, zijn nog in leven. Zij zijn respectievelijk tweeëntwintig en vierentwintig jaar oud. Met hen is een kort gesprekje gevoerd welke gesprekken verwerkt zijn in onderstaande beschouwing van het dramatische gebeuren. Na zeventig jaar lijkt het op zijn plaats om nog even stil te staan bij wat toen de gemoederen in de directe omgeving van Gouda zo indringend bezig hield.

De pont bij het klooster van de paters Passionisten.

Het klooster St. Gabriël van de paters Passionisten te Haastrecht is van recente datum. Pas in 1923 is het gebouwd en in gebruik genomen en uiteraard was er in het klooster een kerkgelegenheid. Die was nog niet in de huidige kerk die

pas in 1928 gebouwd is maar er was ruimte voor kerkdiensten in de benedenzaal van het klooster. De toegang tot de toenmalige kapel wordt nog gemarkeerd door een trapje aan de voorzijde links.

De rooms katholieken uit de directe omgeving waren zeer gelukkig met deze kerkgelegenheid. Zij behoorden namelijk tot de parochie van Oudewater waarvan de kerk ongeveer vijf kilometer van het klooster verwijderd was. De kerk van Haastrecht was dichterbij maar voor de parochianen rond het klooster toch ver genoeg om blij te zijn met de mogelijkheid om voortaan dichterbij huis de kerkdiensten te kunnen bijwonen.

Voor de bewoners van het Land van Stein en van Hekendorp bracht het klooster nog geen directe oplossing voor de afstand naar de kerk want tussen hun woonplaats en het klooster stroomde de weliswaar niet al te brede IJssel waar echter ter plaatse geen brug over lag en waar geen pont voer. Er was wel een veerpont bij het dorp Hekendorp maar daar moest voor betaald worden en de afstand tot het klooster was voor de katholieken die daar recht achter woonden toch nog een half uur lopen. Groot was dan ook de vreugde toen in de loop van 1923 toestemming werd verkregen van het Ministerie van Waterstaat om een veerpont te laten varen ten behoeve van de kerkgangers naar de 'Algemene Hulpkerk van de H. Gabriël te Haastrecht'. De gelovigen van Hekendorp en het Land van Stein hadden daar het hele jaar voor geijverd daarbij geleid door de landbouwer Wiltenburg die bij het ongeluk twee dochters zou verliezen,

In de laatste week van november 1923 werd de pont in gebruik genomen. Voorlopig zou zij bediend worden door een knecht van het klooster en vanzelfsprekend alleen ten behoeve van de kerkgangers voor en na de kerkdiensten. Hierbij moet gedacht worden aan de dagelijkse H.Missen maar vooral die op de zondagen en aan de avondoefeningen die onder de naam 'Lof' in de R.K. Kerk toen nog algemeen gebruikelijk waren.

8 december 1923

Op 8 december werd en wordt in de RK Kerk het feest van de Onbevleete Ontvangenis van Maria gevierd. Destijds was dat nog een belangrijk feest dat door menig katholiek kerkelijk werd meegevierd. In het klooster van de Paters Passionisten gebeurde dat zoals op vele plaatsen met een Lof ter ere van Maria. Van Eucharistie-

viering (H.Mis) op zaterdagavond was in die jaren nog geen sprake.

Het weer was bijzonder slecht. Het weerbericht van 7 december had tot de avond van 8 december matige, later toenemende Z.O. tot Z.W. wind voorspeld, half tot zwaar bewolkt tot betrokken met waarschijnlijk sneeuw- of regenbuien bij een temperatuur om het vriespunt. De krant van 8 december gaf nagenoeg dezelfde verwachting. Het was die dag nieuwe maan.

Ondanks het slechte weer begaven velen zich naar het Lof en zo ook verscheidene katholieken van de buurtschap Stein en Hekendorp. Onder hen waren ook twee dochters van boer Wiltenburg, de man die het laatste jaar geijverd had om de pont in de vaart te krijgen². De meisjes Agatha, 17 jaar, en Alida, 15 jaar, gingen voor de oversteek met de pont nog even langs bij de weduwe Van der Quast die sinds twee jaar alleen de zorg droeg voor haar gezin van acht kinderen. De zusjes brachten vlees mee van de slacht wat in het gezin van der Quast wel van pas kwam. De twaalfjarige Jaantje van der Quast ging mee naar het Lof. Dat zou haar tot op de dag van vandaag heugen.

Bij de pont gekomen was het al vrij laat. Normaal zou de pont slechts een man of twaalf kunnen vervoeren maar vanwege het late tijdstip liet de pontvaarder, Gerrit Cremers, de knecht van het klooster, iedereen die nog meewilde voor deze laatste oversteek voor het Lof instappen met de woorden 'stap maar in, als ik verdrink verdrinken we allemaal'. Hij zal niet vermoed hebben hoe letterlijk deze opmerking in vervulling zou gaan. Uiteindelijk stonden er achtentwintig mensen op de pont, volwassenen en kinderen. De wind was hard, het was aarddonker want behalve de stallantaarn op de pont brandde er geen licht. Het water werd hoog opgezweept en de stroming in de IJssel was bijzonder sterk vanwege het feit dat er gespuid werd³.

De overtocht zelf verliep goed. De pont werd langs een over de rivier gespannen kabel voortgetrokken. Maar aan de overkant gekomen stootte de pont te hard tegen de betonnen aanlegsteiger aan waardoor de opvarenden terugdeinsden met het gevolg dat de pont aan de rivierzijde water maakte. Op het geroep dat daardoor ontstond drongen de mensen massaal naar voren met hetzelfde gevolg aan de voorkant van de pont maar nu in veel ernstiger mate. Gelijktijdig brak de kabel en de pont zonk waarbij ook het licht van de stallantaarn verdween. Er brak paniek uit alhoewel enkelen die vooraan gestaan hadden nog bijtijds op de wal konden springen. De mensen die zich reeds in de kerk bevonden snelden toe op het hulpgeroep om te

redden wat er te redden was maar de meeste opvarenden kwamen toch in het water terecht en daar klampte men zich vast aan alles wat men pakken kon en dat waren meestal mededrengelingen die daardoor hun kansen op redding verkleind zagen⁴.

Voor de redders was het een bijna onmogelijke taak door de duisternis en de striemende regen. Onder die redders was de jonge Arie Wiltenburg, ook één van de opvarenden die wel kans zag om het achtjarige zontje van vrouw Bontje maar niet zijn twee zusjes te redden⁵. Op de pont bevonden zich ook G. Groenendijk en zijn echtgenote Geertrude Groenendijk-Klomp. Groenendijk wist zichzelf te redden maar kon zijn zwangere vrouw met wie hij tien maanden gehuwd was ook na twee pogingen niet op het droge krijgen. Zij zou zich nog hebben vastgegrepen aan de 12-jarige Maria Snel die met haar in de diepte verdween en niet gered kon worden. Er waren direct na het bekend worden van de ramp al veel autoriteiten ter plaatse waaronder de politie en dr. Hakkenberg uit Haastrecht. Het dreggen naar overlevenden en verdrinkenen heeft de gehele avond geduurd en het laatste slachtoffer werd pas zondagochtend boven water gehaald⁶.

Jaantje van der Quast was één van die drengelingen maar zij kon ondanks het rukken en trekken aan haar kleding door de genoemde Groenendijk op de kant getrokken worden waar zij weliswaar zonder klompen, jas of jurk maar gezond werd opgevangen in Café de Klomp van de heer Streng aan de overkant van de Provinciale Weg waar haar zuster werkte en Jaantje van droge kleren kon worden voorzien en de nacht kon doorbrengen. Een andere Jaantje, de 14-jarige Adriana de Goey, was minder fortuinlijk en kon niet gered worden. Dat bezorgde moeder van der Quast nog flink wat ongerustheid toen zij vernam dat slechts één Jaantje gered was en zij toen nog niet wist dat dat haar dochter was. Johanna van de Hondel was een andere gelukkige die gered werd en thans nog verslag kan doen van het gebeurde. Zij was destijds veertien jaar en woonde in Hekendorp in het gezin van Simon Dekker, de broer van haar moeder. Haar moeder was namelijk bij haar geboorte overleden en vader Van de Hondel had Jo in dit gezin onder weten te brengen. Zij is haar oom en tante trouw gebleven en heeft hen tot in hun laatste levensjaren verzorgd.

Op die bewuste avond van 8 december kwam zij met haar nichtje Mina op het laatste nippertje aan boord van de pont en wist toch nog ongeveer het midden van de boot te bereiken. Dat is een geluk geweest, de mensen achterop kwamen na het zinken van de boot direct in het diepst

van de rivier te liggen. Jo van de Hondel echter werd evenals haar nichtje Mina Dekker gered en werd, koud en nat en met trillende knieën, dezelfde avond weer met de pont bij het dorp Hekendorp, thuis gebracht. De angst voor het water is haar wel bijgebleven. Desondanks heeft zij daarna nog twee keer in de IJssel gelegen. Wie haar redder was kan mevrouw de Jong, zoals zij momenteel heet, zich niet meer herinneren. Haar vriendin, Marie Snel, was minder gelukkig en behoorde tot de zeven slachtoffers van deze ramp. Een zesde slachtoffer was de 35-jarige Daniël van Vliet die een vrouw en drie jonge kinderen naliet.

Na de ramp

De drenkelingen werden zoveel mogelijk naar de benedenzaal van het klooster gebracht alwaar men zich kon drogen en warmen en enigszins op verhaal komen. Daar werden ook de slachtoffers van de ramp opgebaard. Zes van hen werden dezelfde avond boven water gebracht; een zevende slachtoffer, de 15-jarige Gijsbertus Versluijs, was door de stroom meegesleurd en werd pas zondagochtend vroeg gevonden.

Op die zondagochtend trok een groot aantal mensen langs de opgebaarde slachtoffers en onder hen was ook Jaantje van der Quast, thans mevrouw Van Schaik. Zij herinnert zich dat mevrouw Wiltenburg, de moeder van de twee omgekomen zusjes, niet in staat was om om haar smartelijke verlies te huilen.

Op woensdag 12 december werden de slachtoffers begraven. Zoals in de inleiding al opgemerkt behoorden de katholieken van Hekendorp tot de parochie van de H. Franciscus van Assisië te Oudewater. Eén van de slachtoffers, de 14-jarige Adriana de Goeij, was echter op die bewuste zaterdag slechts op bezoek in Hekendorp en behoorde tot de parochie van St. Barnabas te Haastrecht. Tragische bijzonderheid is dat haar vader zich onder de redders bevond en maar liefst vijf mensen uit het water had weten te halen.⁷ Adriana werd na een plechtige uitvaartmis, die om half tien werd opgedragen door pastoor Waterreus, op het plaatselijke kerkhof van Haastrecht begraven. Onder de aanwezigen bevonden zich de burgemeester van Haastrecht, Baron van Hemert tot Dingshof en de burgemeester en een wethouder van Reeuwijk, de heren Lucassen en Schalkwijk.⁸

De overige zes werden diezelfde dag begraven te Oudewater. Daar werd de uitvaartmis gelezen door pastoor Leroux, geassisteerd door de paters Hulshof en Lubeck. De zes omgekomenen werden in een gemeenschappelijk graf begraven. Er waren honderden belangstellenden uit alle dorpen in de omtrek. Onder hen waren alle

jongens van het St. Antonius-patronaat, de vereniging waarvan de genoemde Gij s Versluijs daags voor de ramp lid was geworden. Onder de aanwezigen waren ook vele paters en leerlingen van het klooster, het Missiehuis St. Gabriël, de burgemeester van Oudewater, de heer Doorman, die na de ramp zijn deelneming had betuigd bij alle families die bij het ongeluk een familielid hadden verloren en verschillende autoriteiten uit Oudewater en Hekendorp.⁹

Het ongeluk had nog tot gevolg dat er een politieonderzoek werd ingesteld naar de oorzaak van de ramp. Volgens mevrouw Van Schaik heeft de onfortuinlijke kloosterknecht nog enige tijd in hechtenis gezeten maar of het tot een veroordeling is gekomen was haar niet bekend. Zijn opmerking tot de opvarenden van de laatste pont zal hem niet kwalijk genomen zijn.

De opheffing van de pont

Op zaterdag 23 mei 1992 werd de brug van Hekendorp, de Wilhelmina van Pruisenbrug, in gebruik genomen en tegelijkertijd werd de pont bij het klooster opgeheven. Pater J.S. van Leeuwen CP, de pastor van de inmiddels tot zelfstandige parochiekerk verheven kloosterkerk, meerde tijdens zijn preek op zondag 24 mei deze gebeurtenis en blikte ook terug op de gebeurtenissen van 8 december 1923. Bij die gelegenheid las hij ook het bidprentje voor met de namen van de zeven omgekomenen. De gebeurtenis van bijna 70 jaar geleden leeft dus nog wel degelijk voort in de herinnering van de parochianen van St. Gabriël.

In zijn preek bedankte pater van Leeuwen ook alle pontvaarders van de afgelopen 69 jaar. Dat waren er in die jaren velen geweest. In de beginjaren waren er elke weekdag drie H. Missen en zowel vóór als ná de Mis werd er gevaren. Na de kloosterknechten en de broeders van het klooster werd de overtocht sinds 1978 verzorgd door parochianen. De groep bestond in 1992 in vijftien personen waaronder de bijna 80-jarige Bram Vergeer.¹⁰

De pont is niet meer. Het ongeluk van 1923 zal zich niet herhalen. Maar velen zullen zich bij het passeren van de brug in Hekendorp of fiet send over de dijk langs de nog aanwezige aanlegsteiger de gebeurtenissen van 1923 blijven herinneren.

Noten

- 1) *Goudsche Courant* 7 dec. 1923
- 2) *Katholieke Illustratie* 19 dec. 1923
- 3) *Goudsche Courant* 10 dec. 1923
- 4) *Goudsche Courant* 10 dec. 1923
- 5) *Katholieke Illustratie* 19 dec. 1923
- 6) *Goudsche Courant* 10 dec. 1923
- 7) *De Courant - Het Nieuws van de Dag* 12 dec. 1923
- 8) *Goudsche Courant* 12 dec. 1923

- 9) *Goudsché Courant* 13 dec. 1923 en *Katholieke Illustratie* 19 dec. 1923
 10) *Kerkvensterje* juli 1992

Verenigingsnieuws

Nieuwe bundel van 'Die Goude' verschenen

Op zaterdagmorgen 28 augustus 1993 werd door voorzitter ing. A.J.M. Houdijk het eerste exemplaar van de bundel *Een drukker zoekt publiek. Gheraert Leeu te Gouda 1477-1484* aan wethouder J.G.J. Potharst overhandigd. Dit betrof de laatste activiteit in een drieluik over Gheraert Leeu: tentoonstelling in het stedelijk Museum Catharina Gasthuis, studiedag in de Agnietenkapel en als blijvende herinnering een bundel met artikelen. Het boek bevat een bewerking van de tijdens de studiedag op 5 februari van dit jaar gehouden lezingen. Daarnaast is nog een aantal andere bijdragen opgenomen. Deze bundel over Gheraert Leeu en diens werk maakt deel uit van de reeks *Bijdragen van 'Die Goude'*. Het fraai ogende boek dat 272 pagina's telt en veel beeldende illustraties kent, is voor f 32,50 te koop bij 'Die Goude' en wel iedere zaterdag van 11.00-15.00 uur in het Stadhuis.

Dr. K. Goudriaan opent de bundel met een inleiding waarin hij een kader schetst voor de volgende bijdragen. In het artikel 'De betekenis van Gheraert Leeu' laat dr. L. Hellinga-Querido zien welke vooraanstaande plaats Leeu als drukker in West-Europa innam. Dr. K. Goudriaan schetst in zijn bijdrage 'Holland in de tijd van Leeu' de situatie in Holland omstreeks 1477 vanuit de aanname dat Leeu allereerst voor Hollands publiek werkte. 'Gheraert Leeu als drukker van Nederlands verhalend proza' is het artikel van de hand van drs. F.J.H. de Bree. Hij gaat in op de vraag wat Leeu's keuze van teksten bepaalde en aan welk publiek hij daarbij dacht. Dr. J.J. van Moolenbroek heeft een diepgaande studie gewijd aan een bestseller uit het fonds van Leeu waarin hij aandacht besteedt aan de tekstgeschiedenis en spirituele achtergrond van dat werk. In aansluiting hierop gaat dr. A.M.J. van Buuren in op een allegorisch werkje dat Leeu in zijn Antwerpse periode drukte. De illustraties in het werk van Leeu, waarvan enkele treffende voorbeelden in de bundel zijn opgenomen, worden besproken door dr. B.A. Rosier. In het daaropvolgende artikel gaat drs. J.A. Schippers na in hoeverre de geestelijkheid tot de afnemers van Latijnse en Middelnederlandse drukken gerekend mag worden. Zij doet dit aan de hand van twee door Leeu gedrukte boeken: *Dialogus creaturarum* en de *Twispraec der creaturen*. 'De Zwolse drukker Peter van Os en

zijn relatie met Gheraert Leeu' is de voor zich sprekende titel van de bijdrage van drs. A.B. Lem. Vervolgens doet drs. W.K. Gnirrep in zijn artikel verslag van een aantal interessante archiefvondsten die een nieuw licht werpen op de relaties van Leeu met andere drukkers en boekverkopers. Onder de titel 'Succes becijferd' geeft dr. W. Heijting een bibliometrische analyse van het fonds van Gheraert Leeu. De twee laatste bijdragen tot slot betreffen het Goudse fonds van Leeu en een literatuuropgave van de door de auteurs geraadpleegde publicaties. Een volledige boekbespreking volgt in de *Tidings* van januari 1994.

OPROEP

Het ligt in de bedoeling een publicatie te verzorgen met als onderwerp *Gouda in de Tweede Wereldoorlog*. Samen met enige andere auteurs, namelijk ds. H.C. van Iterzon en drs. J.H. Maarsingh, bestudeert ondergetekende de gegevens die hierover voor handen zijn. Het betreft een publicatie van 'Die Goude' in samenwerking met het Zuidhollands Verzetsmuseum.

Van bepaalde onderdelen is vrij veel materiaal beschikbaar; op andere gebieden is de informatie echter schaars. Dit laatste betreft met name gegevens over luchtbombardementen boven Gouda. Alleen met betrekking tot de bombardementen op het St. Jozef ziekenhuis (26 november 1944) en dat op huizen aan de Fluwelensingel (25 februari 1941) zijn gegevens voor handen.

Van de overige luchtbombardementen boven Gouda staan wel foto's maar nauwelijks geschreven berichten ter beschikking. Wie iets over één of meerdere van deze overige bombardementen kan mededelen, wordt van harte uitgenodigd dit op schrift te stellen, zodat het in de beoogde publicatie kan worden verwerkt. Ook dagboekantekeningen en dergelijke van des tijds die hierop betrekking hebben, zijn welkom.

Reacties gaarne t.a.v.

drs. M.J. van Dam
 Acacia 2
 3247 DB Dirksland
 tel. 01877 - 2178

GEVRAAGD

In verband met studie geschiedenis van Gouda: *Walvis, Beschrijving der stad Gouda*. Aanbevelingen aan A. Bezemer, Ercalaan 29, 2803 BN Gouda, tel. (01820) 35273